

Żyromski Michał, *Pochodzenie elity senatorskiej działającej w prowincjach dolnodunajskich Cesarstwa Rzymskiego w okresie pryncypatu*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1995, t. 7, s. 163–180.

<https://doi.org/10.14746/bp.1995.7.13>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54209>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

POCHODZENIE ELITY SENATORSKIEJ DZIAŁAJĄCEJ W PROWINCJACH DOLNODUNAJSKICH CESARSTWA RZYMSKIEGO W OKRESIE PRYNCYPATU

MAREK ŻYROMSKI

ABSTRACT. Żyromski Marek, *Pochodzenie elity senatorskiej działającej w prowincjach dolnodunajskich Cesarstwa Rzymskiego w okresie pryncypatu* (The origin of the senatorial elite active in the Lower Danube provinces of the Roman Empire during the Principate). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, VII, Adam Mickiewicz University Press, Poznań 1995, pp. 163-180. ISBN 83-232-0617-1. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

The article discusses questions of the geographic and social origin of the representatives of the elite of the Lower Danube province of the Roman Empire (in connection with the problem of representativeness of the material). More than 300 governors of the provinces and legates of the legions on the Lower Danube (both Moesias, both Pannonias, Dacia) about whom information has been preserved in the sources. Also a comparative material from other regions of the Empire and the conditions of the whole *ordo senatorius* was taken into consideration.

Marek Żyromski, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Socjologii (Adam Mickiewicz University, Institute of Sociology), ul. Szamarzewskiego 89c, 60-568 Poznań, Poland.

Artykuł ten prezentuje część wyników kilkuletnich badań nad kwestią funkcjonowania i struktury elity senatorskiej, działającej w zarządzie prowincji leżących nad dolnym Dunajem¹. Uwzględniono najwyższych rangą przedstawicieli zarządu prowincjonalnego: namiestników prowincji i dowódców stacjonujących tam legionów, o których zachowały się informacje w źródłach. Ogółem zbadano losy 336 osób występujących w okresie ponad 300 lat dziejów pryncypatu (27 r. p.n.e. - 284 r. n.e.). Prowincje dolnodunajskie (obie Mezje, obie Panonie i Dacia) stanowiły wyodrębnioną całość strategiczno-militarną, co umożliwia łączne ich potraktowanie. Obszar ten odróżniał się od terenów położonych nad górnym Dunajem (Recja i *Noricum*) – przede wszystkim dużą

¹ Pełne rezultaty badań umieszczono w pracy doktorskiej (obrona – 19 XII 1986) nt. *Elita w prowincjach naddunajskich Cesarstwa Rzymskiego w okresie pryncypatu* (maszynopis w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu).

obsadą wojskową. W Cesarstwie Rzymskim właśnie rodzaj i liczba stacjonujących w prowincji wojsk określały formę jej zarządu. Prowincje dolnodunajskie miały kluczowe znaczenie w systemie obronnym Imperium (zwłaszcza od końca pierwszego wieku). Można więc przyjąć, że działający na wskazanych terenach wysocy urzędnicy powinni posiadać predyspozycje nie tylko do działalności administracyjnej, ale przede wszystkim militarnej. Analiza elity senatorskiej, a szczególnie zbadanie jej pochodzenia, może przyczynić się do wyjaśnienia zagadnienia polityki personalnej władców rzymskich.

W niniejszym artykule rozpatrzono trzy grupy problemów. Najpierw omówiono – nie zawsze doceniane nawet w pracach prozopograficznych – zagadnienie reprezentatywności materiału. Zbadano, na ile zachowany materiał odpowiada całości obiektywnie istniejącej elity prowincji dolnodunajskich. Obok aspektu osobowego stwierdzono możliwość zbadania niektórych kwestii szczegółowych (pochodzenie geograficzne i społeczne, *cursus honorum*). Następnie zanalizowano pochodzenie geograficzne członków elity w ujęciu wertykalnym i horyzontalnym, uwzględniając – celem porównania – dane z innych obszarów Cesarstwa oraz sytuację całego *ordo senatorius*. Wreszcie opisano pochodzenie społeczne omawianej elity, a więc zagadnienie bardzo istotne dla jej struktury, kariery i ruchliwości społecznej.

I. PROBLEM REPREZENTATYWNOŚCI MATERIAŁU

Problem reprezentatywności materiału wynika ze szczupłości zachowanych źródeł. W wypadku Cesarstwa Rzymskiego badaniu poddają się praktycznie tylko wyższe klasy społeczeństwa². Na wskazane zagadnienie zwrócili już uwagę, analizując członków stanu senatorskiego, Werner Eck³ (okres 69-138 r.) oraz Géza Alföldy (lata 138-180)⁴. Niemniej i sam stan senatorski może być ustratyfikowany według występowania w źródłach. Dla przykładu znamy kilka razy więcej mężczyzn niż kobiet. Okazuje się też, iż im wyżej dana grupa położona była w hierarchii prestiżu społecznego, tym więcej znamy jej

² J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969, s. 15.

³ W. Eck, *Senatoren von Vespasian bis Hadrian. Prosopographische Untersuchungen mit Einschluß der Jahres- und Provinzialfasten der Statthalter*, München 1970; idem, *Sozialstruktur der römischen Senatorenstandes der hohen Kaiserzeit und statistische Methode*, Chiron 3, 1973, s. 375-394; idem, *Beförderungskriterien innerhalb der senatorischen Laufbahn, dargestellt an der Zeit von 69 bis 138 n.Chr.*, ANRW II/1, s. 158-228.

⁴ G. Alföldy, *Konsulat und Senatorenstand unter den Antoninen. Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Führungsschicht*, Antiquitas Reihe 1, Bd. 27, Bonn 1977. Przedstawił on wnioski z tej pracy w artykule: *Consuls and consulars under the Antonines, prosopography and history*, Ancient Society VII, 1976, s. 263-299.

przedstawicieli; członków *ordo senatorius* stać było na fundowanie inskrypcji, niejednokrotnie też ich imiona występują w napisach wystawianych przez miasta czy organizacje samorządowe, których interesów bronili.

Werner Eck oblicza ogólną liczbę członków stanu senatorskiego (mężczyzn liczących co najmniej 18 lat) w okresie pryncypatu na około 8000 ludzi, z których znanych jest w przybliżeniu 4500, a więc ponad 50%⁵. Różnie jednak odzwierciedleni są w źródłach senatorzy sprawujący kolejne urzędy w drabinie urzędniczej Cesarstwa. Przede wszystkim namiestnicy prowincji poddanych bezpośrednio władzy cesarza są o wiele liczniej reprezentowani niż zarządcy prowincji senackich (z wyjątkiem Afryki i Azji). Według badań Gezy Alföldy'ego najlepiej znani są namiestnicy prowincji cesarskich rangi pretorskiej z obsadą jednego legionu⁶. Spośród prowincji dolnodunajskich dwie (Panonia Dolna 106-214 i Dacja Górna 118-167/9 r.) należą do tej kategorii; to prowincje cesarskie. Obok zbadania ogólnej liczby znanych senatorów, niewątpliwie warto określić liczbę osób o znanym pochodzeniu czy przebiegu kariery. Dane te pozwalają bowiem nie tylko odpowiedzieć na pytanie, kto pełnił dane funkcje, ale zwłaszcza jakie czynniki spowodowały powierzenie mu określonego stanowiska.

Zgodnie z cytowanymi już badaniami Alföldy'ego najlepiej reprezentowani są namiestnicy Dacji Górnej i Panonii Dolnej w latach 106-214 (tabela 1). Znamy ponad 3/4 przypuszczalnie istniejących legatów tych prowincji. Podobną sytuację, opierając się na analizach B. E. Thomassona⁷, stwierdzić można dla Numidii. Wyniki te potwierdza, korespondujący z rezultatami innych badań prozopograficznych⁸, średni czas trwania namiestnictwa, oscylujący wokół trzech lat. Również dla przeważającej większości legatów Panonii Dolnej i Dacji Górnej określone jest pochodzenie geograficzne oraz przebieg kariery. Jednak w mniejszym stopniu (1/3 - 1/2) można ustalić ich pochodzenie społeczne.

Pozostałe prowincje dolnodunajskie, kierowane przez senatorów, posiadały status konsularny, a więc ich namiestnikami mogli być wyłącznie urzędnicy po odbytej karierze pretorskiej i po konsulacie. Było to związane z dużą obsadą legionową (co najmniej dwa). Zagadnienie reprezentatywności ujęto w układzie chronologicznym. Wśród namiestników prowincji dolnodunajskich

⁵ Eck, *Sozialstruktur*, s. 383-385.

⁶ Alföldy, *Konsulat*, s. 33 - w okresie lat 138-161: 72%, a w latach 161-180: 68/80%.

⁷ B. E. Thomasson, *Die Statthalter der römischen Provinzen Nordafrikas von Augustus bis Diocletianus*, I-II, Lund 1960. W okresie lat 98-193 znanych jest około 83% przypuszczalnie istniejących namiestników Numidii (*legati legionis III Augustae*).

⁸ G. Alföldy, *Die Legionslegaten der römischen Rheinarmeen*, Epigraphische Studien 3, Köln-Graz 1967; idem, *Fasti Hispanienses. Senatorische Reichsbeamte und Offiziere in den spanischen Provinzen des römischen Reiches von Augustus bis Diokletian*, Wiesbaden 1969.

Tabela 1
Zagadnienie reprezentatywności materiału – prowincje rangi pretorskiej

	<i>Dacia sup.</i> 118-167/9	<i>Pann. inf.</i> 106-214
Ogólna przypuszczalna liczba legatów	17	38
w tym znani	15 = 88% ¹	30 = 79% ²
brak	2 = 12%	8 = 21%
Przeciętna długość namiestnictwa (lata)	3	2,8
Legaci o znaniach:		
– pochodzeniu geogr.	11 = 73% ⁴	23 = 77%
– pochodzeniu społ.	5 = 33%	16 = 53%
– przebiegu kariery	8 = 53%	20 = 67%
w tym pełny c.h. ⁵	6 = 75% ⁶	15 = 75%
częściowy c.h.	2 = 25%	5 = 25%

¹ Wśród nich dwóch legatów niemożliwych do datowania (Ti. Julius Flaccinus i L. Julius Proculus), którzy być może działali w istniejących „lukach” (165-7) i 165-7), a wtedy byłby znani wszyscy namiestnicy Dacji Górnej!

² W tym czterech legatów anonimowych.

³ Dwaj namiestnicy Mezji działali wyjątkowo długo (Poppaeus Sabinius 12-35 r., a P. Memmius Regulus 35-41/44?) i stąd tak wysoka średnia długość służby w tej prowincji.

⁴ Procent w stosunku do ogólnej liczby znanych legatów.

⁵ Skrót c.h. oznacza *cursus honorum*.

⁶ Procent w stosunku do liczby namiestników ze znanym przebiegiem kariery.

Tabela 2
Zagadnienie reprezentatywności materiału – prowincje rangi konsularnej w I wieku

<i>Moesia</i> 12-86	<i>Pannonia</i> 8-106	<i>Dalmatia</i> 9-98	<i>Hisp. Cit.</i> 27 p.n.e.-98 n.e.	<i>Britannia</i> 42-98
17	33	25	ok. 41	15-16
15 = 88%	21 = 64%	14 = 56%	18 = 44%	14 = 88/93%
2 = 12%	12 = 36%	11 = 44%	23 = 56%	1-2 = 7/12%
4,4 ³	3	3,5	3	3,5-3,7
12 = 80%	18 = 86%	6 = 43%	17 = 94%	13 = 93%
11 = 73%	16 = 76%	6 = 43%	17 = 94%	5 = 36%
11 = 73%	16 = 76%	10 = 71%	11 = 61%	11 = 79%
-	-	7 = 70%	6 = 55%	10 = 90%
-	-	3 = 30%	5 = 45%	1 = 10%

¹ Wśród nich dwóch legatów niemożliwych do datowania (Ti. Julius Flaccinus i L. Julius Proculus), którzy być może działali w istniejących „lukach” (127/8-130/1 i 165-7), a wtedy byłby znani wszyscy namiestnicy Dacji Górnej!

² W tym czterech legatów anonimowych.

³ Dwaj namiestnicy Mezji działali wyjątkowo długo (Poppaeus Sabinius 12-35 r., a P. Memmius Regulus 35-41/44?) i stąd tak wysoka średnia długość służby w tej prowincji.

⁴ Procent w stosunku do ogólnej liczby znanych legatów.

⁵ Skrót c.h. oznacza *cursus honorum*.

⁶ Procent w stosunku do liczby namiestników ze znanym przebiegiem kariery.

Tabela 3

Zagadnienie reprezentatywności materiału – prowincje konsularne w II wieku n.e.

	<i>Moesia inf.</i> 86-193	<i>Moesia sup.</i> 86-193	<i>Tres Daciae</i> 106-118 167-193	<i>Pann. sup.</i> 106-193	<i>Dalmatia</i> 97-187 ¹	<i>Hisp. cit.</i> 98-192	<i>Britannia</i> 98-197 ²
Ogólna liczba legatów - w tym znani - brak	42 35 = 83% 7 = 17%	38 22 = 58% 16 = 42%	16 14 = 88% 2 = 12%	25-6 ³ 15-16 = 60% 10 = 40%	27-30 14-5 = 50-52% 13-5 = 48-50%	32-33 9 = 28% ⁵ 23-4 = 72%	36 ⁴ 23 = 64% 13 = 36%
Przeciętna długość namiestnictwa (lata)	2,5	2,8	2,4	3,4-3,5	3-3,3	2,8-2,9	2,8
Legaci o znanym: - pochodzeniu geogr. - pochodzeniu społ. - przebiegu kariery w tym: - pełny c.h. - częściowy c.h.	27 = 77% 17 = 49% 24 = 69% 17 = 71% 7 = 29%	16 = 73% 12 = 55% 21 = 95% 17 = 81% 4 = 19%	14 = 100% 10 = 71% 11 = 79% 10 = 91% 1 = 9%	13 = 87% 10 = 67% 13 = 87% 11 = 85% 2 = 15%	8 = 53-57% 5 = 33-35% 9 = 60-64% 9 = 100% -	8 = 100% 8 = 100% 6 = 75% 5 = 83% 1 = 17%	18 = 78% 14 = 61% 18 = 78% 17 = 94% 1 = 6%

¹ W okresie lat 187-193 nie znany żadnego namiestnika Dalmacji.² Później najprawdopodobniej nastąpił podział Brytanii na *Superior* i *Inferior*.³ Wysoce problematyczny jest status Valerius Carullinus, nie uwzględnianego w dalszych analizach.⁴ Wśród namiestników Brytanii występuje pięciu legatów anonimowych, którzy nie pokrywają się jednak w czasie z innymi.⁵ W tym jeden legat anonimowy.

Tabela 4

Zagadnienie reprezentatywności materiału – prowincje konsularne w III wieku n.e.

	<i>Pann. inf.</i> po 214 r.	<i>Pann. sup.</i> po 193 r.	<i>Moesia inf.</i> po 193 r.	<i>Moesia sup.</i> po 194 r.	<i>Tres Daciae</i> po 193 r.	<i>Britt. sup.</i> (Britt.)	<i>Hisp. cit.</i>
Okres, dla którego mamy możliwe pełną liczbę namiestników	214-260	193-214	193-284	194-211	193-218	197-212	193-244
Ogólna liczba legatów: - w tym znani - brak	20-21 14 = 67/70% 6-7 = 30/33%	5 4 = 80% 1 = 20%	50 40 = 80% 10 = 20%	7 5 = 71% 2 = 29%	10 10 = 100% ¹ -	6 5 = 83% 1 = 17%	17 12 = 71% 5 = 29%
Ogólna liczba legatów w okresie późniejszym - w tym znani - brak	ok. 8 3 = 38% 5 = 62%	ok. 24 5 = 21% 19 = 79%	- - -	ok. 27 10 = 37% 17 = 63%	ok. 22 4 = 18% ² 18 = 82%	ok. 24 6 = 25% 18 = 75%	ok. 13 3 = 23% 10 = 77%
Przeciętna długość namiestnictwa (lata)	2,4-2,5	3,1	1,8	2,7	2,8	3	3
Legaci o znanym ³ : - pochodzeniu geogr. - pochodzeniu społ. - przebiegu kariery w tym: - pełny c.h. - częściowy c.h.	11 = 65% 10 = 59% 8 = 47% 5 = 63% 3 = 37%	8 = 89% 5 = 56% 4 = 45% 4 = 100% -	23 = 64% 13 = 36% 11 = 31% 7 = 64% 4 = 36%	13 = 87% 11 = 73% 8 = 53% 6 = 75% 2 = 25%	9 = 64% 8 = 57% 5 = 36% 5 = 100% -	7 = 69% 6 = 55% 7 = 64% 4 = 57% 3 = 43%	10 = 67% 9 = 60% 8 = 53% 6 = 75% 2 = 25%

¹ Dodatkowo jeden Anonim i ewentualnie dwóch namiestników w randze *procurator agens vice praetidis* (Herenius Gemellinus i Ulpius Victor).² Dodatkowo sześciu legatów anonimowych.³ Uwzględniono oba wskazane okresy.

Uwaga: W Dalmacji (187-284 r.) na około 32 legatów znanych jest tylko ośmiu, nieznane jest pochodzenie społeczne.

z I wieku (*Pannonia, Moesia*) znanych jest około 2/3 - 3/4 osób (tabela 2)⁹. Podobnie przedstawia się kwestia określenia pochodzenia geograficznego, społecznego czy *cursus honorum*. Wśród legatów prowincji wziętych w charakterze materiału porównawczego, zarządcy Dalmacji i Hiszpanii (*Hispania Citerior*) znani są jedynie w połowie. Jest to szczególnie zastanawiające w wypadku Hiszpanii, która pomimo słabego garnizonu (1 legion) stanowiła jedną z najwyżej cenionych prowincji – wcześniej zromanizowana, spokojna, o sprzyjającym klimacie, co zarządzanie nią czyniło bardzo pożądanym elementem kariery.

W wypadku wieku II (tabela 3) znana jest większość namiestników prowincji dolnodunajskich rangi konsularnej, więcej niż w porównywanych prowincjach. Podobnie przedstawia się sytuacja wszystkich prowincji tej klasy w skali Cesarstwa Rzymskiego¹⁰. Niewątpliwie najgorzej znani są namiestnicy z wieku III (tabela 4), można ich analizować właściwie tylko do początku wieku (panowanie Septymiusza Sewera lub Karakalli). Jedynie legaci Panonii Dolnej znani są aż do połowy wieku (podobnie *Hispania Citerior*). Z odmienną sytuacją mamy do czynienia przy badaniu reprezentatywności zarządców Mezji Dolnej w III wieku. Znanych jest aż 40 namiestników tej prowincji (w tym czterech anonimowych) w okresie lat 193-275 (z przerwą na lata 260-270). W tej proporcji nie znalazłbyśmy około dziesięciu legatów (lata 260-270 i 275-284), a więc jedynie 1/4. Niestety, ta tak liczna grupa urzędników cesarskich najczęściej pozostawiała po sobie tylko imię, gdyż jedynie dla 1/4 zachował się przebieg kariery.

Wśród elity dolnodunajskiej grupę stojącą w hierarchii prestiżu nieco niżej od zarządców prowincji stanowili dowódcy legionów. Zostali oni potraktowani jako jeden zbiór (bez podziału na poszczególne prowincje), gdyż ich status był identyczny. Legaci legionów stanowią, w skali Cesarstwa, słabiej reprezentowaną część *ordo senatorius*, obejmując zaledwie około 1/5 przypusz-

⁹ Wszystkie tabele oparte zostały na badaniach własnych autora, z wykorzystaniem literatury zamieszczonej w bibliografii pracy doktorskiej. Dane dotyczące innych terenów Imperium (materiał porównawczy) oparto na informacjach zawartych w takich pracach, jak: Alföldy, *Die Legionslegaten*; idem, *Senatoren in der römischen Provinz Dalmatia*, *Epigraphische Studien* 5, 1968, s. 99-144; idem, *Fasti Hispanienses*; J. Atkinson, *The Governors of Britain*, *JRS* 12, 1922, s. 60-73; A. Balil, *Los Gobernadores de la Hispania Tarraconense durante el Imperio Romano*, *Emerita* XXXII/1, s. 19-34; A. R. Birley, *The Roman Governors of Britain*, *Epigraphische Studien* 4, 1967, s. 63-102; S. Frere, *Britannia*, London 1967; M. Hammond, *The composition of the senate AD 68-235*, *JRS* 47, 1957, s. 74-81; A. Jagenteufel, *Die Statthalter der römischen Provinz Dalmatia von Augustus bis Diokletian*, Wien 1958; K. Wachtel, *Die Legionslegaten der Orient-Armeen des römischen Reiches von Augustus bis Gallienus* (Habilitationsschrift); Wilkes, *Dalmatia*.

¹⁰ Alföldy, *Konsulat*, s. 33 – w okresie 138-161: 56/60%, a w latach 162-180: 58/68%. W. Eck (ANRW II/1, s. 164-167) wskazuje, iż dla lat 69-138 znamy około 63/69% namiestników prowincji cesarskich rangi konsularnej.

Tabela 5

Zagadnienie reprezentatywności materiału – legaci legionów

Okres	I wiek			II wiek			III wiek	
	dolnego Dunaju	Renu	Wschodu	dolnego Dunaju	Renu	Wschodu	dolnego Dunaju	Wschodu
Armia								
Ogólna liczba znanych legatów	21	27	34	70	30	35	42	11
Odsetek znanych legatów	12-14%	10%	15-17% ¹	21-25%	20%	14-16%	12-14%	4-5%
Legaci o znanych:								
- pochodzeniu geogr.	15 = 71%	26 = 96%	26 = 76%	57 = 81%	24 = 80%	26 = 74%	23 = 55%	9 = 82%
- pochodzeniu społ.	15 = 71%	14 = 52%	12 = 35%	37 = 53%	15 = 50%	14 = 40%	20 = 48%	4 = 36%
- przebiegu kariery	15 = 71%	17 = 63%	24 = 71%	57 = 81%	21 = 70%	33 = 94%	22 = 52%	6 = 55%

¹ Gdyby uwzględnić dziesięciu legatów nieokreślonego legionu syryjskiego, odsetek znanych dowódców legionów armii Wschodu wzrósłby do 21%.

czalnie istniejących¹¹. Wyniki badań nad dowódcami legionów dolnodunajskich porównano z analizami legatów armii Renu i Wschodu¹². Materiał prozopograficzny zawarty w pracy o legionie *VII Gemina* jest niestety zbyt szczupły¹³. Przeciętny okres dowodzenia legionem zawierał się w przedziale 2,5-3 lata. W zależności od przyjętej długości służby, różna będzie założona ogólna liczba istniejących dowódców. W sumie znamy około 138 dowódców legionów dolnodunajskich w okresie pryncypatu (nie licząc legatów anonimowych)¹⁴, co w stosunku do około 690/820 przypuszczalnie istniejących stanowi około 17-20%. Podobne wielkości notujemy dla obszarów nadreńskich i wschodnich¹⁵. Stosunkowo najlepiej znani są legaci legionów z wieku II (tabela 5). Podobnie jak w wypadku namiestników prowincji, rzadziej można określić pochodzenie społeczne niż geograficzne.

Ogólnie stwierdzić można, iż zagadnienie reprezentatywności materiału przedstawia się korzystnie w wypadku elity prowincji dolnodunajskich (zwłaszcza w porównaniu z innymi terenami Imperium). Nawet stosunkowo najgorzej znane pochodzenie społeczne określone jest dla połowy znanych legatów. W układzie chronologicznym wskazać można na dużą reprezentatywność danych jedynie dla I-II wieku (do końca panowania Septymiusza Sewera). Informacje dotyczące legatów legionów są wysoce niewystarczające. Na szczęście wielu z nich pełniło potem namiestnictwo prowincji, dzięki czemu są lepiej znani. Niemniej elita prowincji dolnodunajskich stanowi bogaty i różnorodny materiał prozopograficzny, pozwalający na szerokie badania porównawcze.

II. POCHODZENIE GEOGRAFICZNE

Opierając się na poprzednio przeprowadzonych analizach można stwierdzić, iż materiał dotyczący pochodzenia geograficznego członków elity dolnodunajskiej jest w pełni reprezentatywny. Również i to zagadnienie zostało ukazane w przekroju chronologicznym i w porównaniu z różnymi terenami

¹¹ Alföldy, *Konsulat*, s. 33 – okres 138-161: 20%, a 162-180: 17/19%.

¹² Cytowane w przypisie 9 prace G. Alföldy'ego (z 1967) i K. Wachtela.

¹³ G. Alföldy, *Die senatorische Kommandeure der legio VII Gemina*, w: *Legio VII Gemina*, Leon 1970, s. 385-399.

¹⁴ Podawanie liczby osób w przybliżeniu wynika z faktu, iż nie wszystkich legatów można jednoznacznie „przypisać” do określonych legionów. Liczba 138 legatów jest nieco wyższa od podawanej w tabelach, gdyż niejednokrotnie jeden dowódca kierował kilkoma jednostkami.

¹⁵ Alföldy, *Legionslegaten*, s. 2 – przy przyjęciu długości urzędowania jednego legata na 2,5 roku wyznaczył 80 znanych *legati legionis* na 540 ogółem przypuszczalnie istniejących (do 261 r.), a więc 15%. Jednak przy założeniu 3-letniego okresu dowodzenia legionem liczba przypuszczalnych legatów wyniosłaby 450, a odsetek znanych 18%. Spośród około 530/630 legatów armii Wschodu (do roku 261) znanych jest 84, a więc 13/16% (w zależności od okresu dowództwa).

Imperium. Dodatkowo uwzględniono sytuację w całym *ordo senatorius*. Dla zanalizowania pochodzenia geograficznego urzędników cesarskich podstawowe znaczenie ma dychotomiczny podział na wywodzących się z Italii oraz z prowincji. Wśród osób pochodzenia prowincjonalnego wyróżnia się z reguły urodzonych w prowincjach zachodnich, wschodnich i w Afryce (tabele 6-8).

Senatorzy z wieku I pochodzili prawie wyłącznie z Italii (ponad 50%). Nieliczni przedstawiciele elity dolnodunajskiej pochodzenia prowincjonalnego wywodzili się wyłącznie z zachodniej części Imperium (Galia, Hiszpania). Nie można zauważyć wyraźniejszych różnic pomiędzy składem namiestników poszczególnych prowincji; jedynie legaci legionów dolnodunajskich odróżniają się znacznie większym udziałem elementu prowincjonalnego. W ciągu wieku II notujemy znaczny spadek udziału osób z Italii, większy niż w skali całego *ordo senatorius*. Prowincje wschodnie są słabiej reprezentowane wśród elity dolnodunajskiej niż w wypadku stanu senatorskiego. W wieku III obserwujemy dalszą prowincjonalizację elity dolnodunajskiej, zaznaczającą się jeszcze silniej niż w całym *ordo senatorius*. Senatorzy pochodzący z Italii stanowią już tylko około 1/4-1/3 badanego zbioru. Nad dolnym Dunajem, w stosunku do *ordo senatorius*, służyło mniej senatorów pochodzących ze wschodniej części Cesarstwa, a z kolei wiele osób wywodzących się z Afryki.

Nie należy jednak przeceniać roli pochodzenia geograficznego urzędników rzymskich¹⁶, gdyż osoby te wchodząc do stanu senatorskiego dostawały się jednocześnie do elity ogólnopaństwowej. I wtedy wiele z różnic prowincjonalnych ulegało zatartciu, choć na przykład cesarz Septymiusz Sewer jeszcze na starość zachował akcent afrykański. W historiografii funkcjonują liczne poglądy wskazujące na znaczenie „klik prowincjonalnych” w zarządzie państwa (hiszpańska za Trajana, afrykańska za Septymiusza Sewera)¹⁷. Wysiłek są jednak równocześnie kontrargumenty przeciwko tej tezie¹⁸. Niemniej można znaleźć liczne przykłady popierania się senatorów wywodzących się z tych samych regionów Imperium. Tiberius Claudius Candidus dostał się do Senatu najprawdopodobniej dzięki protekcji Quintusa Antistiusa Adventusa Postumusa Aquilinusa (oba pochodzili z Afryki), a Lucius Minicius Natalis był przypuszczalnie popierany przez Licinius Surę (*Hispania Tarraconensis*)¹⁹.

¹⁶ Alföldy, *Consuls and consular*, s. 282.

¹⁷ G. Alföldy, *Römische Sozialgeschichte*, Wiesbaden 1975, s. 91. G. Charles-Picard, *Nordafrika und die Römer*, Stuttgart 1962, s. 84 – kolejno tworzyły się „kliki prowincjonalne” senatorów pochodzących z Hiszpanii, Afryki, Syrii i Panonii.

¹⁸ Alföldy, *Consuls and consular*, s. 282; idem, *Römische Sozialgeschichte*, s. 106.

¹⁹ Ti. Claudius Candidus: przypuszczenie to wysunął J. Fitz (*La Carrière de Tib. Claudius Candidus*, *Latomus* 25, 1966, s. 831-838), a poparł go Alföldy (*Fasti Hispanienses*, s. 43-45) i Winkler (*Die Reichsbeamte von Noricum und ihr personal bis zum Ende der römischen Herrschaft*, Wien 1969, s. 80-83). L. Minicius Natalis – R. Syme, *Tacitus*, I, Oxford 1958, s. 232.

Tabela 6

Pochodzenie geograficzne senatorów I wieku n.e.

	<i>Moesia</i> cos.	<i>Pann.</i> cos.	<i>Moesia</i> <i>praet.</i>	<i>Illyri-</i> <i>cum</i>	<i>Britt.</i> 42-98	<i>Dalma-</i> <i>itia</i>	<i>Hisp.</i> cit.	<i>Armia</i> dolnego Dunaju	<i>Armia</i> Renu	<i>Armia</i> Wschodu	<i>Ordo</i> <i>senatori</i> 68-98 r.
Senatorzy o znanym pochodzeniu geograficznym	12	18	4	7	13	6	17	15	26	26	341
Odsetek wśród ogółu senatorów	80%	86%	100%	100%	100%	43%	100%	71%	96%	76%	43%
Senatorzy z Italii	8+2 ¹	14+3	3+1	7	9+2	5	16	8	19	21	273
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	83%	94%	100%	100%	85%	83%	94%	53%	73%	81%	80%
Senatorzy z prowincji	2	1	—	—	2	1	1	7	7	5	68
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	17%	6%	—	—	15%	17%	6%	47%	27%	19%	20%
Senatorzy z Zachodu	2	1	—	—	2	1	1	7	6	4	52
Odsetek wśród osób z prowincji	100%	100%	—	—	100%	100%	100%	100%	86%	80%	77%
Senatorzy ze Wschodu	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	11
Odsetek wśród osób z prowincji	—	—	—	—	—	—	—	—	14%	20%	16%

¹ Liczba „po plusie” oznacza liczbę senatorów o pochodzeniu prawdopodobnym.

Uwaga: — większość senatorów pochodzenia prowincjonalnego wywodziła się z Hiszpanii (9) i Galii (9).

— z Afryki nie pochodził żaden senator działający w omawianych prowincjach, a w skali całego *ordo senatorius* znanych jest jedynie pięciu senatorów z Afryki (7%).

Tabela 7

Pochodzenie geograficzne senatorów II wieku n.e.

	<i>Moesia inf.</i> 86-193	<i>Moesia sup.</i> 86-193	<i>Pann. sup.</i> 106-193	<i>Dacia cos.¹</i>	<i>Britt.</i> 98-198	<i>Dalm.</i> 98-187	<i>Hisp. cit.</i> 98-193	<i>Dacia sup.²</i>	<i>Pann. inf.³</i>	Armia Dunaju	Armia Renu	Armia Wschodu	<i>Ordo senatorius</i>
Senatorszy o znanym pochodzeniu geograficznym	27	16	13	14	18	8	8	11	23	57	25	26	769
Odsetek wśród ogółu senatorów ⁴	77%	77%	87%	100%	100%	62%	100%	73%	77%	81%	83%	74%	45%
Senatorszy z Italii	7+2	7+1	5+2	6	3+3	3	4	2+1	5+3	20+3	11	7+2	445
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	33%	50%	54%	43%	33%	37,5%	50%	27%	55%	40%	46%	35%	58%
Senatorszy z prowincji	18	8	6	8	12	5	4	8	15	34	14	17	324
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	67%	50%	46%	57%	67%	62,5%	50%	73%	65%	60%	56%	65%	42%
Senatorszy z Zachodu	10	4	3	1	6	4	2	4	4	14	6	6	99
Odsetek wśród osób z prowincji	56%	50%	50%	12,5%	50%	80%	50%	50%	27%	41%	43%	35%	30%
Senatorszy ze Wschodu	5	3	1	2	2	-	-	2	4	12	7	5	151
Odsetek wśród osób z prowincji	28%	37,5%	17%	25%	17%	-	-	25%	27%	35%	50%	30%	47%
Senatorszy z Afryki	3	1	2	5	4	1	2	2	7 ⁵	8	1	6	74
Odsetek wśród osób z prowincji	16%	12,5%	33%	62,5%	33%	20%	50%	25%	46%	24%	7%	35%	23%

¹ Dacia konsularna istniała w latach: 106-118 i 167-193.² Dacia pretorska (Górna) funkcjonowała w latach: 118-167.³ Pannonia pretorska (Dolna) działała w latach: 106-214.⁴ Nie uwzględniono legatów anonimowych (*Britannia, Dalmatia, Hispania* - po 1).⁵ Przede wszystkim pod koniec omawianego okresu.

Tabela 8

Pochodzenie geograficzne senatorów III wieku n.e.

	<i>Moestia inf.</i> po 193	<i>Moestia sup.</i> 193 po 214	<i>Pann. inf.</i> 214 po 234	<i>Tres Daciae</i>	<i>Britt. sup.</i>	<i>Dalm.</i>	<i>Britt. inf.</i>	<i>Hisp. cit.</i>	<i>Armia Dunaju</i>	<i>Armia Renu</i>	<i>Armia Wschodu</i>	<i>Ordo senatorius</i>
Senatorzy o znanym pochodzeniu geograficznym	23	13	11	9	7	4	6	11	23	17	9	982
Odsetek wśród ogółu senatorów	64%	87%	63%	64%	64%	50%	37,5%	73%	55%	74%	82%	50%
Senatorzy z Italii	3+9	1+4	1	2	3	1	0+3	5+1	1+6	9	3+1	433
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	52%	38%	9%	22%	43%	25%	50%	55%	30%	53%	44%	44%
Senatorzy z prowincji	11	8	10	7	4	3	3	5	16	8	5	549
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	48%	62%	91%	78%	57%	75%	50%	45%	70%	47%	56%	56%
Senatorzy z Zachodu	2	5 ¹	7 ²	—	—	—	—	—	1	1	—	95
Odsetek wśród osób z prowincji	18%	62,5%	70%	—	—	—	—	—	6%	12,5%	—	18%
Senatorzy ze Wschodu	5	—	1	1	3	2	3	1	7	6	3+1	315
Odsetek wśród osób z prowincji	45%	—	10%	14%	25%	67%	100%	20%	44%	75%	80%	57%
Senatorzy z Afryki	3	3	1	5	3	1	—	2	8	1	1	139
Odsetek wśród osób z prowincji	27%	37,5%	10%	71%	75%	33%	—	60%	50%	12,5%	20%	25%

¹ W tym trzech (37,5%) z prowincji dolnodunajskich, leżących na pograniczu pomiędzy Wschodem a Zachodem Imperium.² W tym trzech (30%) z prowincji dolnodunajskich.Uwaga: w *Moest. inf.*, *Pann. inf.*, *Tres Daciae* oraz *Hisp. cit.* po jednym senatorze pochodziło z nieznannej prowincji.

Tabela 9

Pochodzenie społeczne przedstawicieli elity dolnodunajskiej
a. I wiek n.e.

	<i>Moesia</i> cos.	<i>Pann.</i> cos.	<i>Moesia</i> <i>prael.</i>	<i>Illyri-</i> <i>cum</i>	<i>Britt.</i> 42-98	<i>Dalma-</i> <i>tia</i>	<i>Hisp.</i> <i>cit.</i>	<i>Armia</i> <i>Dunaju</i>	<i>Armia</i> <i>Renu</i>	<i>Armia</i> <i>Wschodu</i>
Osoby o znanym pochodzeniu społecznym	11	16	1	7	5	6	17	15	14	12
Odsetek wśród ogółu senatorów	73%	76%	25%	100%	38%	43%	100%	71%	52%	35%
Byli ekwici	—	—	—	—	—	1	—	5+3	—	1
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społ.	—	—	—	—	—	17%	—	53%	—	8%
<i>Homines novi</i>	6+2	8	1	1	3	3	5	4	10	8
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społ.	73%	50%	100%	14%	60%	50%	29%	27%	71%	67%
Osoby z rodzin senatorskich	1+1	2	—	2	1	—	3	1	3	3
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społ.	18%	12,5%	—	28%	20%	—	18%	7%	21%	25%
Synowie konsulów	1	6	—	4	1	2	9	2?	1	—
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społ.	9%	37,5%	—	57%	20%	33%	53%	13%	7%	—

b. II wiek n.e.

	<i>Moesia</i> <i>inf.</i>	<i>Pann.</i> <i>sup.</i>	<i>Dacia</i> <i>cos.</i>	<i>Britt.</i>	<i>Dalma-</i> <i>tia</i>	<i>Hisp.</i> <i>cit.</i>	<i>Dacia</i> <i>sup.</i>	<i>Pann.</i> <i>inf.</i>	<i>Armia</i> <i>Dunaju</i>	<i>Armia</i> <i>Renu</i>	<i>Armia</i> <i>Wschodu</i>
Osoby o znanym pochodzeniu społ.	17	12	11	14	5	8	5	16	37	15	14
Odsetek wśród ogółu senatorów	49%	55%	78%	78%	36%	100%	33%	53%	53%	50%	40%
Byli ekwici	4	2	2	—	1	—	1	3	8	1	4
Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społecznym	24%	17%	18%	—	20%	—	20%	19%	22%	7%	29%

	<i>Moesia</i> <i>inf.</i>	<i>Moesia</i> <i>sup.</i>	<i>Pann.</i> <i>sup.</i>	<i>Dacia</i> <i>cox.</i>	<i>Britt.</i>	<i>Dalmatia</i>	<i>Hisp.</i> <i>cit.</i>	<i>Dacia</i> <i>sup.</i>	<i>Pann.</i> <i>inf.</i>	<i>Armia</i> <i>Dunaju</i>	<i>Armia</i> <i>Renu</i>	<i>Armia</i> <i>Wschodu</i>
<i>Homines novi</i> Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społecznym	8 47%	7 58%	4 40%	6 56%	12 86%	2 40%	2 25%	2 40%	5 31%	17 46%	3 20%	5 36%
Osoby z rodzin senatorskich Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społecznym	2 12%	1 8%	— —	1 9%	1 7%	— —	3 37,5%	1? 20%	3 19%	1 3%	9 60%	3 21%
Synowie konsulów Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu społecznym	3 18%	2 17%	5 50%	2 18%	1 7%	2 40%	3 37,5%	1 20%	5 31%	11 30%	2 13%	2 14%

c. III wiek n.e.

	<i>Moesia</i> <i>inf.</i>	<i>Moesia</i> <i>sup.</i>	<i>Pann.</i> <i>sup.</i>	<i>Pann.</i> <i>sup.</i>	<i>Pann.</i> <i>inf.</i>	<i>Tres</i> <i>Daciae</i>	<i>Britt.</i> <i>sup.</i>	<i>Hisp.</i> <i>cit.</i>	<i>Armia</i> <i>Dunaju</i>	<i>Armia</i> <i>Renu</i>	<i>Armia</i> <i>Wschodu</i>
Osoby o znanym pochodzeniu społecznym Odsetek wśród ogółu znanych senatorów	13 36%	11 73%	5 56%	5 56%	10 59%	8 57%	6 55%	9 60%	20 48%	11 48%	4 36%
Byli ekwici Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	2 15%	— —	3 60%	3 60%	4 40%	2 25%	1 17%	3 33%	4 20%	5 45%	2 50%
<i>Homines novi</i> Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	3 23%	7 64%	1 20%	1 20%	4 40%	3 37,5%	2 33%	1 11%	4 20%	3 27%	2 50%
Osoby z rodzin senatorskich Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	4 31%	3 27%	— —	— —	1 10%	3 37,5%	1 17%	3 33%	2 10%	3 27%	— —
Synowie konsulów Odsetek wśród osób o znanym pochodzeniu	4? 31%	1 9%	1 20%	1 20%	1 10%	— —	2 33%	2 22%	1 5%	— —	— —

III. POCHODZENIE SPOŁECZNE

Dla ukazania struktury elity prowincji leżących nad dolnym Dunajem kwestia pochodzenia społecznego senatorów jest niewątpliwie ważniejsza niż geograficzne miejsce urodzenia. Przedstawiciele elity dolnodunajskiej, poza zupełnie nielicznymi wyjątkami (np. Marcius Claudius Agrippa), wywodzili się z wyższej klasy społeczeństwa rzymskiego. W związku z tym konieczne jest rozpatrywanie ich w układzie warstwowym a nie klasowym. Informacje o pochodzeniu społecznym są dużo skromniejsze niż w wypadku danych o miejscu urodzenia, dotyczą jednak ponad połowy senatorów z omawianego zbioru. Podstawowe zadanie to wyróżnienie senatorów wywodzących się z niższych warstw społecznych. Sprawowanie urzędu w elicie dolnodunajskiej stanowiło dla nich wyraźny awans społeczny (byli *equites* i *homines novi*). Z kolei osoby o ustabilizowanej pozycji społecznej (potomkowie rodzin senatorskich i synowie konsulów) w dużej mierze mogły oprzeć się na statusie swojej rodziny przy osiągnięciu stanowiska kierowniczego nad dolnym Dunajem.

Dane dotyczące pochodzenia społecznego członków elity dolnodunajskiej z pierwszego wieku są dosyć bogate, obejmują prawie 3/4 badanych. Zdecydowana większość urzędników (tabela 9) to senatorzy w pierwszym pokoleniu (*homines novi*): 1/2 - 2/3 całości. Jednak aż ponad połowa legatów legionów dolnodunajskich rozpoczęła swoją karierę w stanie ekwickim! Schemat kariery ekwickiej stwarzał więcej możliwości zdobycia doświadczenia militarnego niż w wypadku przedstawicieli stanu senatorskiego. Jednak wtedy później dochodziło się do urzędów senatorskich i kariera niejednokrotnie kończyła się na sprawowaniu konsulatu (albo i wcześniej). Dowództwo legionu nad dolnym Dunajem stanowiło więc dla byłych ekwitów szansę wykazania uzdolnień militarnych i równocześnie szansę poprawy pozycji społecznej. Porównując sytuację panującą na innych obszarach Imperium można zauważyć, iż szczególnie namiestnicy *Hispaniae citerioris* pochodzili z wyższych warstw społecznych, a aż połowa z nich to synowie konsulów. Równolegle większość legatów Hiszpanii pochodziła z Italii.

Przeciętnie dla połowy senatorów z drugiego wieku określone jest pochodzenie społeczne. Notujemy pojawienie się licznych urzędników rozpoczynających karierę w stanie ekwickim (około 1/5), i to nie tylko – jak w I wieku – wśród legatów legionów. *Homines novi* stanowią nadal dużą grupę (około 1/2), a więc razem z byłymi ekwitami obejmują większość badanych. Szczególnie wielu urzędników wywodzących się z wyższych kręgów społecznych występowało w obu Panoniach (1/2) i – tak jak w wieku poprzednim – w Hiszpanii. Trudno wytłumaczyć przeważający udział członków rodzin senatorskich (60%) wśród legatów armii Renu.

W wieku III znacznie wzrósł udział byłych ekwitów; w końcu omawianego okresu pojawili się też urzędnicy rangi ekwickiej w składzie elity dolnodunajskiej. Niespotykane duży, jak na ten okres, udział urzędników pochodzących z wyższych warstw społecznych (60%) wśród legatów Mezji Dolnej wytłumaczyć można szczupłością danych. Zachowały się informacje jedynie o pochodzeniu społecznym co trzeciego namiestnika tej prowincji z III wieku. Senatorzy pochodzący z warstw najwyższych szczególnie często działali, podobnie jak w wiekach poprzednich, w Hiszpanii (i w Brytanii).

Większość przedstawicieli elity dolnodunajskiej pochodziła z niższych warstw klasy panującej. Z biegiem czasu udział ich ulegał stopniowemu zwiększaniu, a w ramach tej kategorii, począwszy od wieku II, coraz liczniejsi są byli ekwici. Przykład namiestników *Hispaniae citerioris*, jako jednej z prowincji wziętych w charakterze materiału porównawczego, pokazuje, iż istniały jednak stanowiska, które obsadzano kierując się przede wszystkim kryterium pochodzenia społecznego.

IV. PODSUMOWANIE

Reasumując można pokusić się o wyciągnięcie kilku wniosków. Niniejszą analizę rozpoczęto od zbadania kwestii reprezentatywności zachowanego materiału źródłowego. Okazało się, że – w układzie chronologicznym – posiadamy wystarczającą ilość informacji jedynie dla okresu I-II wieku. Niemniej namiestnicy prowincji dolnodunajskich są lepiej znani niż legaci innych prowincji, wziętych jako materiał porównawczy (*Dalmatia*, *Hispania Citerior*, *Britannia*). Mniej danych zachowało się o legatach legionów dolnodunajskich, ale podobną sytuację notujemy w odniesieniu do legionów wschodnich czy nadreńskich. W większości wypadków zachowały się wiadomości o pochodzeniu geograficznym/społecznym oraz o przebiegu kariery (*cursus honorum*), co pozwala na przeprowadzenie odnośnych badań.

Analizując pochodzenie geograficzne członków elity dolnodunajskiej porównano wyniki nie tylko z – wskazanymi powyżej – prowincjami, ale też z sytuacją panującą w całym *ordo senatorius*. Stwierdzono, iż już w I wieku nad dolnym Dunajem działało mniej niż na innych terenach urzędników pochodzących z Italii. Zwłaszcza wśród legatów legionów dużo było osób wywodzących się z prowincji. Obserwowana w skali całego Imperium rosnąca prowincjonalizacja stanu senatorskiego jeszcze wyraźniej zaznacza się nad dolnym Dunajem. Niewątpliwie ważniejsza jest kwestia pochodzenia społecznego senatorów. W porównaniu z innymi obszarami Cesarstwa, nad dolnym Dunajem notujemy szczególnie dużo *homines novi* oraz byłych ekwitów (zwłaszcza legaci legionów). Pochodzenie z prowincji było więc pozytywnie skorelowane z wywodem się z niższych warstw klasy panującej. Jak widać,

władcy przy obsadzaniu stanowisk kierowniczych w tak newralgicznym rejonie, jak prowincje dolnodunajskie kierowali się innymi przesłankami niż pochodzenie senatorów. Pozytywnie świadczy to o systemie selekcji urzędników w Cesarstwie Rzymskim.

THE ORIGIN OF THE SENATORIAL ELITE ACTIVE IN THE LOWER DANUBE PROVINCES OF THE ROMAN EMPIRE DURING THE PRINCIPATE

Summary

The author made it the task of this article to analyse the question of origin of a group of higher Roman officials (governors of the provinces and legion commanders), who were active in the area of the Lower Danube provinces (both Moesia, both Pannonias and Dacia) of the Roman Empire during the Principate (27 B.C. – 284 A.C.). Three hundred thirty six people were considered about who information has been preserved in sources and three groups of problems were discussed: representativeness of the material, geographic and social origin. It appeared that the governors of the Lower Danube provinces are better known than the legates of other provinces (the problem of legion commanders is even more difficult). The amount of data, sufficient for conducting further studies is only available for the officials of the 1st-2nd centuries A.D. In the area of the Lower Danube a phenomenon of provincialization of the power elite occurred faster and more distinctly than in the case of the other provinces or of the whole *ordo senatorius*. The least number of senators coming from the provinces are found among the legion legates. Among the persons of the provincial origin we observe more senators coming from Africa and fewer coming from the eastern part of the Empire than from the other areas. Particularly large number of officials coming from lower strata of the ruling classes (former *equites* and *homines novi*) were active on the Lower Danube. It corresponds well with the "lower" – as far as the status hierarchy is concerned – origin from the provinces. Within the Lower Danube elite the share of persons just starting their career in the state of *equites* was gradually increasing (especially in the third century). On the basis of comparative studies conducted one can say that the geographic origin and especially the social one was one of the distinguishing features of the elite of the Lower Danube province as set against similar groups in other areas of the Empire.

Translated by Andrzej Pietrzak